

УДК 330.111.4:330.14

МЕХАНІЗМ КАПІТАЛІЗАЦІЇ ЛЮДСЬКОГО ПОТЕНЦІАЛУ: СКЛАДОВІ ТА ЇХ ВЗАЄМОДІЯ

Дерій Ж.В., к.е.н.

Чернігівський національний технологічний університет

У статті досліджується механізм капіталізації людського потенціалу у сучасних умовах. Наведено методологічну основу капіталізації людського потенціалу, характеристики процесу капіталізації та рівні здійснення – індивідуальний, макрорівень, національний. Визначено поняття механізму капіталізації, розглянуто складові елементи цього механізму, зокрема: суб'єкти, об'єкти, інструменти та важелі. Показано, що головна мета капіталізації – зростання добробуту людини за умов економічного, соціального та інтелектуального саморозвитку.

Ключові слова: методологія, механізм, капіталізація, людський потенціал, людський капітал, інвестування, суб'єкти, важелі, методи, взаємодія, саморозвиток

The capitalization mechanism of human potential in today's environment has been examined in the article. The methodological basis of capitalization of human potential and characteristics of the process of capitalization and the level of exercise – individual, macro, national have been presented. The concept of the mechanism of cap has been identified the components of this mechanism, in particular subjects, objects, tools and instruments have been considered. It has been shown that the main purpose of capitalization – an increase well-being under conditions of economic, social and intellectual self-development.

Key words: methodology, mechanism, capitalization, human potential, human capital, investment, actors, instruments, methods, interaction, self-development

Актуальність проблеми. Модернізація економічної системи – комплексне системне явище, що охоплює всі складові суспільного життя та вимагає змін не тільки у сфері продуктивних сил, а й виробничих відносин. Дві компоненти економічної системи включають людський потенціал – з одного боку людина, як елемент виробничого процесу, формує такий фактор виробництва як робоча сила. З іншого боку вся сукупність відносин – соціально-економічних, організаційних та ін. не може відбутись без людини. Тобто людський капітал є одночасно виразником і продуктивних сил, і виробничих відносин. Саме людина може

вирішити всі суперечності які виникають у межах економічної системи, тому нарощування людського потенціалу є об'єктивною необхідністю сучасного етапу розвитку.

Одна з характерних рис яка притаманна постіндустріальній економіці полягає у зміні вектору інвестування з розширення виробництва та накопичення матеріальних благ і активів у розвиток людського капіталу.

Загальносвітова тенденція для інноваційних економік полягає у новому співвідношенні між людським та фізичним капіталом, і пріоритетом стає людський капітал, частка якого у структурі національного багатства постійно зростає. Це в свою чергу впливає на загальноекономічний розвиток, але водночас він безпосередньо залежить від якості людського потенціалу, що характеризується рівнем освіти, отриманих знань, вмінням розв'язувати поставлені завдання, кваліфікації, можливостями розвиватись та удосконалюватись, здатністю забезпечувати інноваційний розвиток.

Для досягнення такої якості людського потенціалу необхідно інвестування, яке характеризується як капіталізація людського потенціалу та забезпечить стабільно високий рівень освіти і науки, що буде достатнім для реалізації економічних функцій та процесу відтворення людського капіталу. Саме тому актуальність обраної теми не викликає сумніву.

Аналіз останніх наукових досліджень. Наукову основу вивчення питань розвитку людського потенціалу та людського капіталу було закладено класиками економічної науки А. Смітом, К. Марксом і сформовано у наукову течію Т. Шульцем, Г. Беккером, Дж. Мінцером у 50-60 рр. ХХ ст. Пізніше їх послідовниками стали як закордонні так і вітчизняні вчені, зокрема А. Маршалл, Дж. Міль, Дж. Маккулох, І. Фішер, Ф. Махлуп, Р. Еренберг, Р. Сміт, А. Добринін, І. Корогодін, Л. Семикіна, В. Смірнов, М. Крїтський, О. Грїшнова, Р. Капелюшніков, Л. Нестеров.

Дослідження механізму процесів капіталізації людського потенціалу шляхом накопичення та зростання вартості людського капіталу, в сучасних умовах є своєчасним. Економічний прогрес у ході соціально-економічного розвитку перетворюється і отримує людський вимір, а інтегруючим індикатором розвитку є показник можливості накопичувати людський капітал через капіталізацію людського потенціалу.

Сьогодні в Україні діють наукові школи які вивчають питання щодо формування та розвитку людського капіталу, капіталізації людського потенціалу, регіональні аспекти людського розвитку саме з урахуван-

ням особливостей української економічної системи та загальносвітових тенденцій соціально-економічного розвитку.

Проблему капіталізації людського потенціалу в різних аспектах вивчають В. Антонюк, Н. Антонюк, І. Булеєв, В. Геєць, О. Дороніна, О. Грішнова, Т. Заяць, А. Колот, Е. Лібанова, І. Скоблякова, В. Щербак, Н. Ушенко та ін. У роботах названих авторів при дослідженні питань капіталізації досліджуються окремі напрямки капіталізації та її аспекти. Праці названих науковців характеризуються системністю та глибиною, проте вважаємо за доцільне подальше вивчення саме механізму капіталізації людського потенціалу, обґрунтування його елементів та їх взаємодії.

Мета роботи. Дослідження та вивчення теоретичних основ та теоретико-методологічних проблем капіталізації людського потенціалу, зумовило постановку таких цілей: обґрунтувати теоретико-методологічні аспекти процесу капіталізації людського потенціалу; визначити сутність організаційно-економічного механізму капіталізації та його складових елементів; окреслити параметри дії механізму.

Викладення основного матеріалу дослідження. Підвищення конкурентоздатності економіки України вимагає розробки та реалізації сучасної дієвої стратегії формування та гарантування соціальної орієнтації економіки з метою створення відповідних умов стійкого зростання і зокрема розвитку національного людського капіталу. Це передбачає такі аспекти як: стимулювання соціально-економічної активності населення, розвиток людського потенціалу та його капіталізацію, виділення ключової ролі регіонів у реалізації соціальних програм розвитку. Крім того концепція сталого розвитку позиціонується як розвиток суспільства при якому поліпшується життя населення, а задоволення потреб здійснюється без шкоди для майбутніх поколінь. Концепція сталого розвитку також є передумовою довготривалого прогресу людства, який супроводжується зростанням вартості людського капіталу і поліпшенням екологічних умов. Дана концепція передбачає розвиток територій, регіонів через самоорганізацію при зовнішній рамковій підтримці. Для суспільства ця концепція може бути реалізована в тому числі і за рахунок капіталізації людського потенціалу.

Процес капіталізації людського потенціалу в широкому розумінні розглядається як інвестиції у людину, що призводить до зростання вартості людського капіталу. Капіталізація – це процес зростання ринкової вартості

людських ресурсів на різних рівнях від особистого до національного, на різних стадіях, що має ефект у вигляді зростання показників ефективності використання людського потенціалу та підвищенні якості життя. Головна мета капіталізації – зростання добробуту людини за умов економічного, соціального та інтелектуального саморозвитку.

Людський потенціал завжди виступав рушійною силою та метою економічного зростання національної економіки.

Людський потенціал можна визначити як загальний обсяг людських ресурсів, що характеризується набутими знаннями, здібностями, станом здоров'я та доступом до інформаційних ресурсів. У свою чергу, людський капітал є частиною людського потенціалу, залученою у процес виробництва продукції (робіт та послуг) з метою створення нової вартості та отримання доходу. Людський капітал та некапіталізована (незадіяна у виробничому процесі) частина потенціалу становлять людський потенціал в цілому й, відповідно, капіталізація людського потенціалу – це процес перетворення незадіяного потенціалу у людський капітал як джерело створення нової вартості [3].

Сучасна економічна ситуація, що склалась в Україні і в якій проходять процеси капіталізації, є системою відносин які виникають при накопиченні людського капіталу з наступним зростанням його обсягу. Актуальність процесу капіталізації також ілюструє глобалізація сучасного світу, яка виділила зростання ролі людини у суспільно-економічній системі. Так, наприклад тенденції глобалізації обумовлюють впровадження у виробництво новітніх інформаційних технологій, що в свою чергу вимагає високого освітньо-кваліфікаційного рівня від учасників виробничого процесу. Враховуючи сказане можна виділити зовнішні та внутрішні фактори капіталізації людського потенціалу. До *зовнішніх факторів* відносяться: рівень розвитку світового господарства; глобалізація світової економічної системи; транснаціоналізація виробництва; міграційний рух. *Внутрішніми факторами* є загальноекономічний стан країни; структура видатків фондів державних фінансових коштів; структура власності; розвиток ринкової інфраструктури; стадія економічного циклу; тип інноваційного процесу; адаптованість системи освіти до вимог сучасності та світової спільноти.

Концептуальні підходи до капіталізації передбачають, що економічну сутність капіталізації взагалі визначає формування системи економічних

відносин на макро-, мезо- та мікро рівнях національної економіки. Капіталізація людського потенціалу може розглядатись як неоднозначне явище: з одного боку це накопичення людського капіталу, а з другого зростання вартості діючого потенціалу через систему механізму капіталізації.

Капіталізація людського потенціалу тісно пов'язана з інвестиціями у людське становлення та розвиток і здійснюється в три етапи:

- довиробничий;
- відтворювальний;
- інноваційний [5].

Вартість людського капіталу формується протягом всього життя саме це і викликало виділення авторами трьох етапів капіталізації людського потенціалу, що є логічним та виправданим.

Довиробничий етап охоплює період від народження до початку трудової діяльності. Цей період є важливим у формуванні особистості людини та її розумового потенціалу. Людина навчається, отримує виховання, базову освіту в основному за рахунок коштів батьків або інших джерел, тобто відбувається зовнішнє інвестування у людський розвиток.

Відтворювальний етап за своєю тривалістю є найдовшим і пов'язаний з виробничою діяльністю, з самовдосконаленням та розвитком. Як правило більша частина людських ресурсів даного етапу перебуває у віці працездатності. Інвестування відбувається в більшій мірі за рахунок власних коштів: заробітної плати, соціальних виплат, прибутку, інших доходів.

Інноваційний етап за своїми часовими рамками співпадає з відтворювальним етапом, змінюються джерела інвестування у людину від особистих до частково особистих, коштів роботодавця, держави, інших інвесторів.

Капіталізація людського потенціалу здійснюється через певний механізм, який формується та використовується відповідно до вимог економічних законів, які відбивають об'єктивно існуючі, постійні, повторювані причинно-наслідкові зв'язки економічних явищ і процесів у сфері капіталізації людського потенціалу.

Під *механізмом капіталізації* ми розуміємо систему методів, форм та сукупності суб'єктів, об'єктів, важелів та інструментів впливу на капіталізацію людського потенціалу (рис. 1).

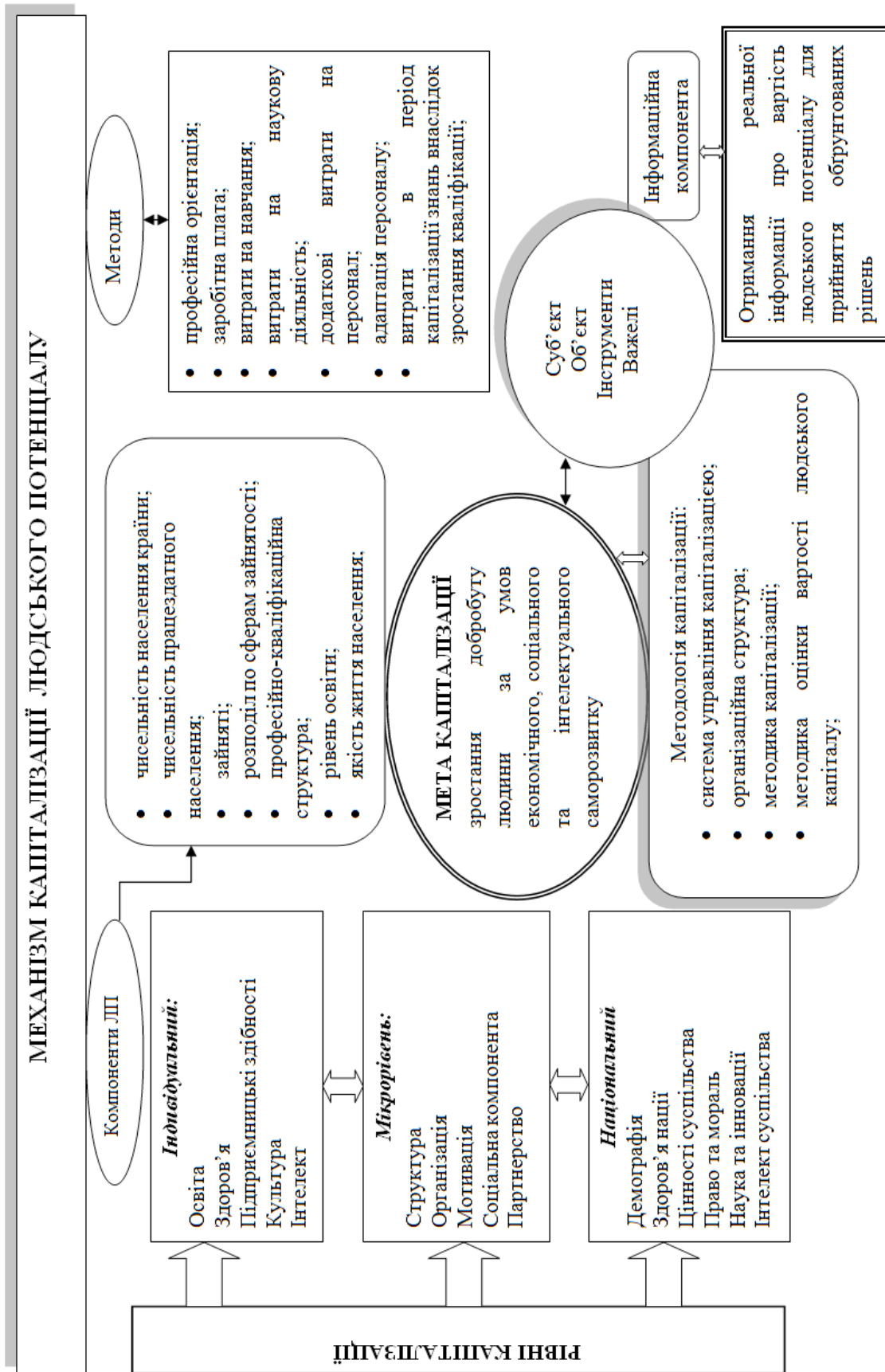

Рис. 1 Структура механізму капіталізації [складено автором]

Мета такого механізму – створити умови для досягнення цілей капіталізації з використанням різних методів, які в свою чергу складаються з відповідних важелів впливу.

Структура механізму побудована у вигляді функціонально-цільової схеми взаємодії певних елементів. Так у системі механізму складаються відносини суб'єктного типу, тому що прийняття рішень щодо капіталізації здійснюється людьми по відношенню до людей у процесі яких виникає низка взаємовпливів та взаємозалежностей.

При побудові механізму капіталізації враховано окремі компоненти, які формують людський потенціал: чисельність населення країни (регіону), чисельність економічно активного населення, рівень освіти, якість життя та ін.

Як відмічалось вище, капіталізація пов'язана з формуванням системи економічних відносин на макро-, мезо- та мікро рівнях національної економіки, тому реалізація механізму капіталізації відбувається на індивідуальному, мікро- та макрорівнях.

Суб'єктами даного механізму можуть бути різні структури в залежності від рівня капіталізації: держава, органи місцевого самоврядування, недержавні організації, господарюючий суб'єкт в особі органу управління, окремі особи та інші інститути громадянського суспільства.

При розробці механізму капіталізації ми виходили з тих функцій, які покладено сьогодні на цей процес. До них відносяться – розподільча, відтворювальна, стратегічна, інноваційна, економічного зростання. Названі функції є одночасно і причиною і наслідком процесу капіталізації. В результаті модернізацій них змін відбувається трансформація самого процесу: змінюються важелі, інструменти, визначаються нові методи капіталізації.

Методологічні засади капіталізації включають методи та принципи на яких базується цей процес і їх було покладено в основу розробки механізму. Так передбачено систему управління капіталізацією, організаційну структуру, методику капіталізації, методику оцінки вартості людського капіталу.

Механізм капіталізації функціонує на основі принципів, таких як:

- науковості;
- ефективності;

- доцільності;
- розвитку;
- раціональності;
- відповідності;
- системності.

Методи, які використовуються в процесі капіталізації поділяються на економічні, адміністративні та приймають внутрішні та зовнішні форми. Серед основних методів які спонукають до зростання людського потенціалу ми виділили наступні: охорона здоров'я, материнства та дитинства, професійна орієнтація, використання сучасних систем заробітної плати, витрати на навчання, витрати на наукову діяльність, додаткові витрати на персонал, підвищення кваліфікаційного рівня працюючих, використання переваг міграційного процесу та ін.

Висновки. Розвиток людського потенціалу в Україні має стати стратегічним напрямом державного та регіонального управління, так як кінцевою ціллю економічного зростання для кожної країни сьогодні є створення умов для всебічного розвитку людини, забезпечення гідного та здорового життя.

Таким чином, можна стверджувати, що метою сучасного процесу капіталізації є зростання добробуту людини за умов економічного, соціального та інтелектуального розвитку та саморозвитку. Для досягнення окресленої мети запропоновано механізм капіталізації людського потенціалу. Крім того, з урахуванням ризиків та з метою недопущення негативних наслідків процесу капіталізації доцільно запровадити інституційні та програмні заходи розвитку людського потенціалу, наприклад при розробці регіональних соціально-економічних програм вважати людський потенціал чинником зміцнення конкурентоспроможності регіонів та держави.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Амосов О.Ю., Лебедев С.С. Капитализация человеческого капитала предприятия / О.Ю. Амосов, С.С. Лебедев // Вісник Донецького університету економіки і права № 2, 2011, с. 3-7.
2. Антонюк Н.А. Капитализация интеллектуального капитала предприятия в условиях инновационного развития экономики / Н.А. Антонюк // Вісник Донецького університету економіки і права № 2, 2011, с. 44-48.

3. Бобух І.М. Економічна оцінка людського потенціалу України як елементу національного багатства / І.М. Бобух //
4. Дороніна О.А. Капіталізація людського капіталу в системі завдань кадрової політики / О.А. Дороніна // Вісник Донецького університету економіки і права № 2, 2011, с. 48-51.
5. Капитализация предприятий: теория и практика: моногр. / под. ред. д.э.н., проф. И.П. Булеева, д.э.н., проф. Н.Е. Брюховецкой; НАН Украины, Ин-т экономики пром-сти; ДонУЭП. – Донецк, 2011. – 328 с.
6. Ушенко Н.В. Капіталізація людського капіталу потенціалу: процесно-функціональний підхід / Н.В. Ушенко // Вісник Донецького університету економіки і права № 2, 2011, с. 36-40.
7. Ушенко Н.В. Ринкова капіталізація людського капіталу потенціалу / Н.В. Ушенко // Вісник Бердянського університету менеджменту і бізнесу № 1, 2010, с. 90-95.
8. Человеческий капитал: содержание и виды, оценка и стимулирование: монография / Смирнов В.Т., Сошников И.В., Романчин В.И., Скоблякова И.В.; под ред. д.э.н., профессора В.Т. Смирнова. – М.: Машиностроение-1, Орел: ОрелГТУ, 2005. – 513 с.